

נושא מס' 7. אתיקה וסביבה

מבוא

האדם מתערב כיום בסביבה ומשפיע יותר מאי פעם על קיומן של מערכות החיים על פני כדור הארץ, כולל אוכלוסייתו-הוא. הבעיות הסביבתיות שהחריפו בעשורים האחרונים, מעלות שאלות אתיות כבדות משקל, ועל קובעי המדיניות הסביבתית, מקבלי החלטות וכלל הציבור לתת עליהן את הדעת. השאלות האתיות מתייחסות להתנהגות האדם כלפי יצורים בסביבה, מגוון המינים, המערכות האקולוגיות והביוספירה כולה וההשלכות שיש לכך גם על רווחת האדם בדור הנוכחי ובדורות הבאים. האם הסביבה נועדה לספק את צורכי האדם, או שיש לה ערך קיומי כשלעצמה? האם יש להגן על הסביבה רק אם תהיה לכך תועלת לאדם? איך נתייחס למצבים שבהם קיימת סתירה בין "טובתו" של מין מסוים של בעל חיים או צמח ו"טובתה" של המערכת האקולוגית? מהם ההיבטים האתיים לפעולות האדם, כגון זיהום האוויר, הנדסה גנטית, בירוא יערות ושימוש באנרגיה גרעינית? ההתייחסויות האתיות לשאלות כגון אלה מבטאות גישות שונות אצל העוסקים בתחום האתיקה הסביבתית.

מטרות

התלמידים יכירו ויבינו מושגים, רעיונות וגישות באתיקה סביבתית ויוכלו ליישם בעת דיון בנושאים סביבתיים וקבלת החלטות.

התלמידים:

- יבינו מהי אתיקה ומהי אתיקה סביבתית ובמה הן עוסקות.
- יכירו את התפתחותו של תחום האתיקה הסביבתית על רקע "המשבר הסביבתי" בעולם.
- יכירו את הגישות העיקריות הרווחות בתחום האתיקה הסביבתית ויבינו את העקרונות שביסודן.
- יוכלו לייצג גישות בחשיבה אתית סביבתית בדיונים הנערכים בנושאים סביבתיים.
- יכירו התייחסויות לקשרי אדם-סביבה כפי שהן משתקפות במקורות דתיים ובאמונות של תרבויות שונות.

מושגי-קדם

מושגי-הקדם הנחוצים ללימוד הנושא "אתיקה וסביבה" הם מושגי-הקדם ומושגי היסוד הקשורים לנושא החובה "מערכות אקולוגיות ומגוון ביולוגי" (עמ' 16).

פירוט התכנים והמושגים (רמה מוגברת)

תת-נושא	תכנים	מושגים
מהי אתיקה סביבתית?	<ul style="list-style-type: none"> אתיקה והקשר שלה לאתיקה סביבתית, השאלות שמעסיקות את העוסקים באתיקה סביבתית, כגון מהו "בעל ערך"? מה נכון ומה אינו נכון? האם יש קוד אתי כללי, או הקוד הוא תולדה ובהקשר של תרבות? נקודות ציון בהתפתחות התחום של אתיקה סביבתית, הקשר למשבר הסביבתי שהחל במחצית השנייה של המאה ה-20. 	<p>אתיקה, ערך, מוסר, זכויות, שוויון, צדק, חובות, קוד אתי, מוניזם, פלורליזם, המשבר הסביבתי, "הטרגדיה של המרעה המשותף".</p>
הגישות העיקריות באתיקה סביבתית	<ul style="list-style-type: none"> אנתרופוצנטריות בהיבט הצר (צורכי האדם, זכויותיו ויכולותיו) ובהיבט הרחב (הצדקת שילובם של שיקולים ערכיים-אסתטיים המועילים לאדם בהתייחסות לסביבה). ביו-צנטריות – ערכים וחובות בהתייחסות האדם לטבע, הגישות השונות המדגישות את צורכי הפרט וזכויותיו והגישות ההוליסטיות המדגישות את צורכי החברה, המערכת והביוספירה, תאוריית הגאיה (Gaia), הגישה הרומנטית – אקולוגיה עמוקה (Deep Ecology). הגישות המשלבות בין האנתרופוצנטריות והביוצנטריות: סינרגיזם – כיבוד זכויות האדם והטבע לתועלת כולם, פרגמטיזם סביבתי, אקולוגיה חברתית ואקופמיניזם. 	<p>אנתרופוצנטריות, ביוצנטריות, זכויות אדם, קורנוקופיה (Cornucopism), תאוריית גאיה (Gaia), הוליוזם, אקטיביזם, אקולוגיה עמוקה (Deep Ecology), סינרגיזם, פרגמטיזם, מגדר, אקופמיניזם, אקולוגיה חברתית.</p>
אתיקה סביבתית – הלכה למעשה	<ul style="list-style-type: none"> החשיבה האתית-סביבתית בקביעת מדיניות, ניהול וחקיקה סביבתיים. שיקולים אתיים בנושאים סביבתיים העולים לדיון בשיח הציבורי, דוגמאות: שמירה על המגוון הביולוגי, אפקט החממה, שמירה על שטחים פתוחים, הגבלת קצב הילודה, המלחמה ברעב, הנדסה גנטית, מחיר הקדמה. 	<p>שוק חופשי, גלובליזציה, עלות-תועלת, קיימות, פיתוח בר-קיימא, טביעת רגל אקולוגית, שירותי הטבע, צדק סביבתי, צדק חברתי, (תוך-דורי ובין-דורי), שיקום סביבה.</p>
דת, תרבות ויחסי אדם-סביבה	<ul style="list-style-type: none"> יחסי אדם-סביבה כפי שהם באים לידי ביטוי במקורות הדת (היהודית או הנוצרית או המוסלמית) ובאמונות ובנרטיבים של מבחר עמים, שבטים ותרבויות. 	

הצעות לפעילויות

- הדמיות, משחקי תפקידים, משפט ציבורי בנושאים סביבתיים במטרה להדגיש את הדילמות האתיות תוך ייצוג האסכולות והגישות השונות באתיקה הסביבתית.
- שיתוף הורים, מומחים, נציגי ציבור, ארגונים סביבתיים ושלטון מקומי בדיונים עם התלמידים בדילמות סביבתיות. דוגמאות לנושאים לדיון: פיתוח לעומת שימור סביבה טבעית; צריכה, רמת חיים ואיכות חיים; הגבלת הילודה; ניסויים בבעלי חיים; מדינות מפותחות, מדינות מתפתחות ו"אפקט החממה".
- השתתפות תלמידים, מורים והורים בפעילויות של ארגונים סביבתיים.